

Helena Marzec

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana wychowankom przedszkoli i placówek oraz uczniom szkół w świetle nowych uregulowań prawnych : wybrane aspekty

Nauczyciel i Szkoła 1 (51), 43-54

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Helena MARZEC

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Filia w Piotrkowie Trybunalskim

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana wychowankom przedszkoli i placówek oraz uczniom szkół w świetle nowych uregulowań prawnych (wybrane aspekty)

Słowa kluczowe

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna, potrzeby edukacyjne, formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej, współczesny nauczyciel.

Streszczenie

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana wychowankom przedszkoli i placówek oraz uczniom szkół w świetle nowych uregulowań prawnych (wybrane aspekty)

W artykule przedstawiono nowy model pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej wychowankom przedszkoli, uczniom szkół i placówek zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 XI 2010 r. Zwrócono tu uwagę na takie zagadnienia jak: zasady udzielania pomocy uczniom, formy realizacji pomocy, a także zagadnienie potrzeb edukacyjnych u uczniów przedszkoli, szkół i placówek. Aby pomoc ta mogła być właściwie zorganizowana i udzielona, istotnym elementem jest właściwe środowisko szkolne wraz ze wszystkimi jego właściwościami. Stąd też zamieszczono tu cechy współczesnej szkoły, a także cechy współczesnego nauczyciela, który w działaniach pomocowych odgrywa bardzo ważną rolę.

Key words

Psychological and pedagogical help, educational needs, forms of psychological and pedagogical help, modern teacher.

Summary

Psychological and pedagogical help offered to kindergarten and school children and pupils of institutions in the light of new laws (chosen aspects)

The article presents a new model of psychological and pedagogical help offered to kindergarten and school children and pupils of various institutions according to the Law Regulation of the Minister of Education from November 17, 2010. The following issues were discussed: the rules of offering help to children, the ways of providing help and the educational needs of kindergarten and school children and pupils of various institutions. Therefore, in order to organize this help in an effective way, the issue of importance is to create the right school environment with all its characteristic features. Therefore, the elements of a modern school are discussed as are the traits of a modern teacher, who plays an important role in helping the pupil.

Wprowadzenie

Dokonujące się w naszym kraju przemiany we wszystkich sferach życia społecznego, kształtowanie się nowych struktur organizacyjnych, poszukiwanie nowych strategii rozwoju społeczno-gospodarczego, skłaniają także do podjęcia rozważań o edukacji, jej miejscu i roli w tworzącym się ładzie społecznym, o strategii i kierunku jej rozwoju.

Od 1 września 2011 roku stopniowo do polskich przedszkoli, szkół i placówek wchodzi nowy model udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom, ich rodzicom i nauczycielom¹.

Nowy model organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej określają rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie:

1. Zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1487),
2. Warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1490),
3. Warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1489),
4. Zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1491),
5. Szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1488),
6. Zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowego statutu publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1492).

Przygotowane są także zmiany w rozporządzeniach w sprawie:

1. Rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych,
2. Ramowych statutów publicznego przedszkola oraz szkół publicznych.

Nowy model organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej

W nowym modelu organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej uwzględnia się następujące zasady:

¹ Rozporządzenie MEN z dnia 17 XI 2010 r., Dz.U. Nr 228, poz. 1487.

- zasadę indywidualizacji pracy z uczniem;
- zasadę „pomoc bliżej ucznia” – wspieranie ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- zasadę „pomoc bliżej rodzica” – wspieranie rodziców poprzez udzielanie porad, konsultacji, warsztatów, szkoleń przez nauczycieli i specjalistów zatrudnionych w przedszkolu, w szkole, placówce, w środowisku nauczania i wychowania dziecka;
- zasadę „pomoc bliżej nauczyciela” – wspieranie nauczycieli pracujących z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi przez innych nauczycieli, wychowawców, specjalistów, w środowisku funkcjonowania ucznia oraz przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne, poradnie specjalistyczne;
- elastyczność i adekwatność planowanych i realizowanych działań dla potrzeb ucznia;
- instytucjonalne i osobowe partnerstwo widoczne w spójności przepisów regulujących funkcjonowanie instytucji – partnerów, widoczne w budowaniu sieci podmiotów, współpracujących na rzecz zwiększania efektywności pomocy udzielanej uczniowi;
- aktualizacja w klasyfikacji specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów;
- zaufanie do profesjonalizmu nauczycieli i wychowawców jako pierwszych diagnostów specjalnych potrzeb edukacyjnych;
- zaufanie do szkoły².

Każde dziecko w przedszkolu, szkole i placówce ma prawo być objęte działaniami pedagogicznymi i psychologicznymi.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach – §2 pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniom w przedszkolu, szkole i placówce polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia, wynikających w szczególności:

- z niepełnosprawności,
- z niedostosowania społecznego,
- z zagrożenia niedostosowaniem społecznym,
- ze szczególnych uzdolnień,
- ze specyficznych trudności w uczeniu się,
- z zaburzeń w komunikacji językowej,
- z choroby przewlekłej,
- z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych,
- z niepowodzeń edukacyjnych,

² *Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży. Prawne ABC dyrektora przedszkola, szkoły i placówki*, Wydawnictwo MEN, Warszawa 2010, s. 11.

- z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego, kontaktami środowiskowymi,
- z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą³.

W Rozporządzeniu tym stwierdza się również, że pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana w przedszkolu, szkole i placówce rodzicom uczniów i nauczycielom polega na wspieraniu rodziców i nauczycieli w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych oraz rozwijaniu umiejętności wychowawczych w celu zwiększenia efektywności pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów. Rozporządzenie to kładzie nacisk na cel działań szkoły i nauczycieli. Uczeń ma być rzeczywistym, konkretnie opisanym podmiotem działań szkoły.

Stąd też ważna jest obserwacja ucznia pod kątem indywidualnych potrzeb. Potrzeby uczniów powinny być w pierwszym rzędzie identyfikowane przez nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów podczas pracy z uczniem, w szczególności podczas prowadzenia zajęć.

Informacje o potencjale i problemach uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinno się czerpać z różnych źródeł, np.:

- z informacji zawartych w orzeczeniu lub opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej;
- z obserwacji prowadzonych przez nauczycieli w przedszkolu, szkole czy placówce;
- z rozmów i wywiadów prowadzonych z rodzicami lub opiekunami prawnymi;
- z informacji nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów, w tym pracujących z dzieckiem;
- z analizy prac dziecka;
- z analizy oceny opisowej ucznia;
- z literatury (książki, artykuły w prasie specjalistycznej);
- z uznanych portali internetowych;
- ze stron internetowych i publikacji organizacji społecznych i innych instytucji działających na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży m.in. centrów pomocy rodzinie, ośrodków interwencji kryzysowej, ośrodków pomocy społecznej⁴.

Zatem istotne jest, w jaki sposób placówki edukacyjne mają udzielać uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jakie formy pomocy stosować.

Formy tej pomocy dla ucznia określane zostały również w podanym wcześniej Rozporządzeniu. Należą tu takie formy pomocy jak:

- klasy terapeutyczne dla uczniów wykazujących jednorodne lub sprzężone zaburzenia, czy też wymagających dostosowania organizacji

³ Rozporządzenie MEN z dnia 17 listopada 2010 r., Dz.U. Nr 228, poz.1487.

⁴ *Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży...*

- i procesu nauczania do ich specyficznych potrzeb edukacyjnych, wymagających długotrwałej pomocy specjalistycznej;
- zajęcia korekcyjno-kompensacyjne dla uczniów z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi i specyficznymi trudnościami w uczeniu się;
 - zajęcia logopedyczne dla uczniów z zaburzeniami mowy, które powodują zaburzenia komunikacji językowej oraz utrudniają naukę;
 - zajęcia socjoterapeutyczne, inne zajęcia o charakterze terapeutycznym dla uczniów z dysfunkcjami i zaburzeniami utrudniającymi funkcjonowanie społeczne;
 - zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze dla uczniów mających trudności w nauce, w szczególności w spełnianiu wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej kształcenia ogólnego dla danego etapu edukacyjnego;
 - zajęcia rozwijające uzdolnienia dla uczniów szczególnie uzdolnionych;
 - zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniem kształcenia i kariery zawodowej dla uczniów gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej,
 - porady i konsultacje dla uczniów – tematyka i forma zajęć powinna uwzględniać indywidualne potrzeby edukacyjne i możliwości psychofizyczne ucznia;
 - porady, konsultacje, warsztaty, szkolenia dla rodziców, uczniów i nauczycieli – tematyka i forma zajęć powinny uwzględniać indywidualne potrzeby edukacyjne i możliwości psychofizyczne ucznia i odpowiadać zdiagnozowanym problemom lokalnego środowiska oraz uwzględniać planowanie współpracy ze środowiskiem domowym dzieci i młodzieży⁵.

Nowa regulacja zawarta w Rozporządzeniu daje możliwości obejmowania określoną formą pomocy psychologiczno-pedagogicznej nawet jednego ucznia, jeśli zajdzie taka potrzeba.

W myśl rozporządzenia:

- zrezygnowano z wyodrębnienia zajęć psychoedukacyjnych jako jednej z form pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Zamiast tych zajęć zaproponowano warsztaty, szkolenia, konsultacje czy też porady dla rodziców;
- zrezygnowano z organizowania klas wyrównawczych w szkołach podstawowych i gimnazjach. Uczniom tym należy zapewnić wsparcie, wykorzystując stosowne dla nich formy pomocy;
- zgodnie z Rozporządzeniem wprowadzono nową formę pomocy psychologiczno-pedagogicznej w postaci zajęć rozwijających uzdolnienia dla dzieci uzdolnionych
- uregulowano czas trwania poszczególnych zajęć:
 - zajęcia dydaktyczno-wychowawcze – 45 minut;
 - godzina zajęć specjalistycznych – 60 minut.

⁵ Tamże, s. 33-34.

Uwzględniono przepis umożliwiający dostosowanie czasu trwania zajęć specjalistycznych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.

W odniesieniu do każdego ucznia, którego objęto wyżej wymienionymi formami pomocy, odzwierciedlenie wymaganego wymiaru zajęć powinno znaleźć się w tygodniowym rozkładzie zajęć przedszkola, szkoły czy placówki.

Planowanie i organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolu, szkole czy placówce odbywa się w ścisłej współpracy z organem prowadzącym szkołę. Pomoc dziecku organizuje dyrektor przedszkola, szkoły, placówki po otrzymaniu orzeczenia lub opinii wydanych przez poradnię psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnię specjalistyczne lub po uzyskaniu od nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem informacji o rozpoznaniu indywidualnej potrzeby ucznia i konieczności udzielenia mu pomocy⁶.

Pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielają uczniowi nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści, którzy tworzą jednocześnie zespół planujący i koordynujący udzielaniu tego typu pomocy. Działania te muszą być zorganizowane, spójne, planowe, wzajemnie uzgodnione i nawzajem uzupełniające się.

Żeby udzielić skutecznej pomocy, potrzebne jest współdziałanie tych nauczycieli, którzy pozostają z nimi w codziennym kontakcie, znają go, rozumieją jego problemy i szukają jak najlepszych form pomocy.

Aby pomoc psychologiczno-pedagogiczna mogła być dobrze zaplanowana i mieć właściwy przebieg, ważne jest odpowiednie funkcjonowanie przedszkola, szkoły i placówki.

Cechy współczesnej szkoły i współczesnego nauczyciela

Na obecnym etapie rozwoju cywilizacji ważne jest, aby przedszkole, szkoła, placówka spełniała coraz lepiej rolę środowiska stymulującego rozwój ucznia.

O obliczu placówek edukacyjnych decydują przede wszystkim nauczyciele ze wszystkimi własnymi uwarunkowaniami. Ich czyni się odpowiedzialnymi za poszukiwanie, zmienianie i tworzenie przedszkola, szkoły i placówki dla ucznia.

Zdaniem Cz. Kupisiewicza cechą takiej szkoły „... ma być otwarcie na to, co ją otacza, co postępuje i twórcze, co pobudza uczniów do samodzielnej, a nawet samorzutnej aktywności poznawczej. Co kształtuje i rozwija ich zainteresowania, zaspokaja różnorakie potrzeby intelektualne i emocjonalne, wdraża do samokształcenia, stymuluje grupowe formy pracy, słowem sprzyja wielostronnemu rozwojowi dzieci, młodzieży i dorosłych, którzy w coraz szerszym zakresie muszą się uczyć w sposób zinstytucjonalizowany”⁷.

⁶ *Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży*, s. 39.

⁷ Cz. Kupisiewicz, *Rzecz o kształceniu. Wybór rozpraw i artykułów*, WSP ZNP, Warszawa 1999.

Praca nauczyciela-wychowawcy nie może dziś się ograniczać do czynności formalnych związanych bądź z przekazywaniem uczniom określonych treści, bądź ze sprawowaniem nadzoru nad nimi. W nowoczesnej szkole musi ona objąć przede wszystkim czynności organizowania, inspirowania, koordynacji oraz kierowania całokształtem indywidualnej, zespołowej i zbiorowej działalności uczniów. Kształcenie i wychowanie w nowoczesnej szkole nie może polegać tylko na tym, że nauczyciele wypełniają określone czynności skierowane bezpośrednio ku określonym uczniom, lecz także na tym, że wszyscy oni współprzyczyniają się do uruchomienia wielorakich procesów, którym muszą być poddani uczniowie w skali całej szkoły. Wszystkie te poczynania wymagają odpowiedniej organizacji i kierownictwa przede wszystkim jednak wysokich i szerokich kwalifikacji nauczycieli.

Chcąc zdać sobie dokładniej sprawę z tego, jaką rolę pełni nauczyciel w wychowaniu dzieci i młodzieży i jakimi ma się odznaczać cechami, konieczne jest określenie sposobu funkcjonowania współczesnej szkoły.

Z. Kwieciński⁸ wymienia następujące cechy szkoły współczesnej:

- Po pierwsze nowoczesna szkoła musi być coraz bardziej szkołą twórczej, poszukującej, alternatywnej i wielostronnej pracy uczniów. Szkoła nowoczesna musi więc odejść od schematu sprowadzającego się od podawania uczniom gotowej wiedzy i wymagania jej pamięciowego opanowania. Tym samym musi odejść od jednostronności w działaniu ucznia. Jednostronności szkodliwej i nie prowadzącej do przygotowania go do pełnego i twórczego uczestnictwa w życiu społecznym. Życie stawia bowiem przed człowiekiem inne, bogate i bardziej różnorodne zadania niż tylko te, które sprowadzają się do opanowania pewnego sposobu informacji.
- Po drugie, nowoczesna szkoła musi być to szkoła czynnego uczestnictwa uczniów w całokształcie procesów zachodzących na terenie szkoły i przez nią organizowanych. W istocie rzeczy jest to doniosły problem przejścia od przedmiotowego do czynnego podmiotowego traktowania ucznia. Uczeń ma stać się świadomym i czynnym współrealizatorem tychże procesów. Realizacja tego zadania zależy przede wszystkim od nauczyciela, od jego zrozumienia, od wartości oraz umiejętności pracy z uczniami. Praca nauczyciela z uczniami powinna więc przebiegać w sposób twórczy.
- Po trzecie, musi to być szkoła wprowadzająca ucznia w całokształt życia zbiorowego i społecznego. Chodzi nam oczywiście o życie zarówno przebiegające na jej terenie, jak również toczące się poza jej obrębem. Nakłada to na szkołę nowe zadania. Część z nich sprowadza się do organizowania bogatego życia zbiorowego uczniów, pozostała natomiast do łączenia szkoły, jako pewnej społeczności, w nurt życia i pracy społeczeństwa. Nowoczesna szkoła nie może tylko informować

⁸ Z. Kwieciński, *Dynamika funkcjonowania szkoły*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1995.

o społeczeństwie i czekających w nim zadaniach. Musi ona od najmłodszych lat planowo i celowo wprowadzać dziecko w całokształt życia społecznego. Oznacza to w praktyce dostarczenie mu tych wszystkich doświadczeń, które czerpie się z życia dobrze zorganizowanego zespołu, które są dostępne dzięki udziałowi w zbiorowych, zorganizowanych działaniach i wreszcie, których źródłem jest czynne i zorganizowane uczestnictwo w działaniach dorosłych.

- Ponadto ma to być szkoła indywidualnego traktowania każdego ucznia. Każdy człowiek jest odrębną indywidualnością. W żadnym zespole i żadnej organizacji zbiorowego działania nie może ginąć jednostka z jej prawem do indywidualności. To pogodzenie zespołowości z poszanowaniem każdej indywidualności należy uznać za szczególnie doniosłą cechę nowoczesnej szkoły. Mówiąc zaś o indywidualnym traktowaniu ucznia, mamy na myśli całą jego osobowość, a więc zarówno intelekt, jak i właściwości jego charakteru i wreszcie jego potrzeby⁹.

W warunkach przemian społecznych, gospodarczych i politycznych kraju wzrasta funkcja szkoły i rola nauczyciela w procesie wychowania dzieci i młodzieży. Oświata coraz bardziej staje się dobrem każdego człowieka, czyniąc jego życie bogatszym, bardziej ludzkim. Szkoła i nauczyciel spełniają podstawową rolę w rozwoju osobowości człowieka, w rozwijaniu aspiracji i dążeń, zdolności, talentów i zainteresowań, w przygotowaniu do pracy i życia w społeczeństwie. W warunkach dynamicznych przemian gospodarczych, społecznych, kulturowych, przemian w nauce i technice nauczyciel pełni ważne zadania, aby sprostać zmieniającym się zadaniom oświaty i wychowania. Wszelkie idee pedagogiczne, cele, treść i zasady kształcenia i wychowania nie działają automatycznie, lecz realizują się dzięki działalności nauczyciela-wychowawcy. Osoba i osobowość nauczyciela, jego światopogląd, etyka zawodowa, akceptowany system wartości, przygotowanie i umiejętności zawodowe, a także jego autorytet – odgrywają decydującą rolę w procesie kształcenia i wychowania. Ta właśnie działalność nauczyciela, obejmująca przede wszystkim formowanie człowieka w okresie jego największej elastyczności, w okresie krystalizowania i stabilizowania się jego stylu życia, decyduje w znacznym stopniu o tym, kim staje się i kim będzie człowiek¹⁰.

Te niezwykle doniosłe i rozległe zadania wymagają różnorodnych przedsięwzięć na różnych odcinakach życia społecznego. Nie mogą to być działania przypadkowe ani pod względem jakości, ani też pod względem czasu ich trwania. Efektywność procesów wychowania zależy przede wszystkim od stopnia przeniknięcia ich w różne dziedziny życia społecznego, poziomu komplementarności w stosunku do siebie oraz stopnia inteligencji. Wszystkie te trzy warunki razem wyznaczają to, co nazywamy ogólnospołecznym systemem wy-

⁹ Z. Kwieciński, *Dynamika funkcjonowania szkoły*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1995.

¹⁰ M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004.

chowania. System taki, obejmujący różne instytucje i grupy społeczne, jest nieodzownym elementem społeczeństwa¹¹.

Mówiąc o współczesnej szkole musimy zdać sobie sprawę z tego, jakie ona pełni funkcje i jaki nauczyciel może je wypełniać. Pod pojęciem funkcji rozumiemy określony zespół działań – zarówno działalność dydaktyczną szkoły, jak też wychowawczą i opiekuńczą. I znowu podkreślić wypada konieczność wyposażenia nauczyciela w takie dyspozycje osobowościowe, które czyniłyby go w pełni przygotowanym do realizacji tak nakreślonych zadań.

Dokonana charakterystyka nowoczesnej szkoły i jej działań dydaktyczno-wychowawczych pozwala przejść do nakreślenia tych działań, które składają się na podstawowy zakres czynności zawodowych nauczyciela-wychowawcy. Istotą tych czynności jest udział w uruchomieniu procesów dydaktyczno-wychowawczych w szkole. Procesy te w nowoczesnej szkole nie mogą ograniczać się wyłącznie do prostych, izolowanych od siebie stosunków interakcyjnych nauczyciela z uczniami. Nowocześnie pojęte procesy nauczania i wychowania charakteryzują się wysokim stopniem złożoności, organizacji oraz integracji. Przebiegają one w urozmaiconych i bogatych formach, obejmują różnorodne ale zintegrowane ze sobą zabiegi stymulacyjne, są realizowane przez różne zespoły ludzkie, są odpowiednio podzielone, a ich wykonanie musi być przemyślane i celowe.

Wszystko to rzutuje w znaczący sposób na treść i zakres czynności nauczyciela-wychowawcy. Podstawowe wyznaczniki nowego ujęcia zakresu czynności nauczyciela-wychowawcy można sprowadzić do następujących¹²:

- Nowoczesny – efektywny wychowawca musi samodzielnie realizować cele własnej działalności, dostosowując je do możliwości wychowanków i realiów procesu wychowawczego. Musi w związku z tym umieć te sytuacje projektować i planować.
- Do podstawowych czynności wychowawcy należy umiejętny dobór form wychowania oraz posługiwania się nimi, w praktyce oznacza to aranżowanie odpowiednich sytuacji wychowawczych, niezbędnych ze względu na złożone cele. Wynika stąd konieczność posiadania przez wychowawcę kwalifikacji w zakresie organizowania procesów wychowawczych.
- Do podstawowych czynności wychowawcy należy także stymulowanie aktywności wychowanka, także tej, która dotyczy samowychowania. Wiemy wszakże, że wpływ taki dokonuje się na podłożu osobistego typu stosunku wychowawczego. Cechuje się on osobistym charakterem więzi interpersonalnych. Zdolność do takiej więzi, do psychicznego kontaktowania się z wychowankiem, to kolejny ważny element kwalifikacji efektywnego wychowawcy.

¹¹ Tamże.

¹² R. Cierzniewska, R. Parzęcki, *Doświadczenia i projekcja przyszłości w treściach pedagogicznego kształcenia nauczycieli*, Wydawnictwo Uczelniane AB, Bydgoszcz – Kraków 2000.

- Stymulowanie aktywności wychowanków na podłożu metody wpływu osobistego wymaga uzyskania przez wychowawcę swoistej pozycji w ich oczach. Jest to pozycja osoby ogólnie pożądaney i kompetentnej. Efektywny wychowawca to taki, który potrafi wywierać wpływ na wychowanka także za pośrednictwem innych wychowanków, a więc przez odpowiednie manipulowanie zespołem. Jest to jednak możliwe tylko wówczas, kiedy wychowawca staje się osobą znaczącą w życiu powierzonego sobie zespołu wychowawczego. Mówimy wówczas o prestiżu i autorytecie społecznym wychowawcy. Ogół dyspozycji do przewodzenia zespołowi to kolejny istotny element sylwetki nowoczesnego wychowawcy.
- Współczesny wychowawca nie może realizować procesów wychowania, kształcenia i zadań pomocowych wyłącznie we własnym zakresie. Wychowanie takie bowiem nie może zapewnić pełnej skuteczności. Konieczne jest zatem szersze integrowanie procesów wychowawczych realizowanych na różnych odcinkach i przez różnych wychowawców. Integracja taka jest zawsze wspólnym działaniem na rzecz wspólnych celów. Mówimy wówczas, w różnym zakresie, o systemie wychowania. Udział wychowawcy w takich zorganizowanych działaniach zbiorowych wymaga także odpowiednich kwalifikacji, które najogólniej można określić jako dyspozycje do wychowawczego współdziałania.
- Ogromny wzrost zapotrzebowania na ludzi twórczych stawia przed nauczycielem nowe zadania. Jego rola w tym zakresie polega nie tylko na umiejętnym kierowaniu pracą uczniów uzdolnionych, ale przede wszystkim na rozwijaniu we wszystkich wychowankach ich twórczych możliwości. Ma on także nauczyć twórczego myślenia i twórczego nastawienia wobec życia. Nauczyciel, który sam jest osobą twórczą, zachęca młodzież własnym przykładem do wyrażania siebie w różnych formach artystycznego wyrazu, chociaż profesjonalnie nie zajmuje się przedmiotami artystycznymi.
- Przedszkole, szkoła i inne placówki wymagają swoistej atmosfery pracy i muszą stworzyć sprzyjające środowisko wychowawcze. Chodzi o takie środowisko, w którym każdy uczeń odczuwa, że jest akceptowanym członkiem społeczności szkolnej, że nie znajduje się w niej jedynie dla spełnienia obowiązku szkolnego. Uczeń po prostu powinien polubić szkołę. Jest to możliwe wówczas, kiedy każdy nauczyciel będzie traktował młodzież poważnie, bez uprzedzeń i niepotrzebnego dysonansu. W atmosferze szczeroci i zaufania możemy przekazać dzieciom i młodzieży to, co mamy najbardziej wartościowego i nauczyć ich dążenia do społecznych celów¹³.
- Podstawowym zadaniem szkoły i nauczyciela jest przygotowanie dzieci i młodzieży do pracy i życia w społeczeństwie. Człowiek opuszczający szkołę musi być wyposażony w zasób wiedzy pozwalający mu zająć

¹³ Tamże.

określone miejsce w społeczności, uczestniczyć w kulturze i twórczo ją rozwijać, pracować i współżyć w różnych grupach społecznych.

Nauczyciel organizuje proces wychowania uczniów, ocenia ich postępy w uczeniu się, wskazuje normy moralne i zachowania społecznie pożyteczne, wyjaśnia zjawiska negatywne. Ma do dyspozycji środki regulujące zachowanie uczniów, jest źródłem informacji o świecie, wartościuje i ocenia zdobyte poza szkołą informacje, organizuje proces poznania w czasie lekcji, wyznacza uczniom pracę do wykonania w domu i kontroluje ją, stwarza różnego rodzaju działania w celu kształtowania środowiska wychowawczego ucznia. Nauczyciel, ze względu na swoje przygotowanie, jest rzecznikiem głęboko pojętych interesów dziecka¹⁴.

Wychodząc z szerszego ujmowania procesów wychowawczych pedagogika zawsze podkreślała potrzebę współdziałania szkoły i nauczyciela ze środowiskiem lokalnym, jego instytucjami, z rodziną. Potrzeby ucznia w szkole, wyniki osiągnięte w nauczaniu i wychowaniu są wielorako uwarunkowane również czynnikami wewnętrznymi, występującymi w środowisku lokalnym. Właśnie poza szkołą, w rodzinie i środowisku kształtują się określone postawy i właściwości ucznia. To, jakie uczeń osiąga wyniki w zdobywaniu wiedzy na terenie szkoły, w dużym stopniu zależy od jego warunków w środowisku. Stąd, aby celowo i planowo organizować proces nauczania i wychowania w szkole, a także udzielać pomocy psychologiczno-pedagogicznej, nauczyciel musi uwzględniać czynniki środowiska warunkujące rozwój psychofizyczny ucznia.

Wspierając rozwój dziecka, trzeba odpowiadać na jego potrzeby, zainteresowania i problemy i nieść potrzebną pomoc psychologiczno-pedagogiczną.

Z tego też względu współczesny nauczyciel, aby mógł zaspokajać specjalne potrzeby edukacyjne uczniów, powinien posiadać szeroki zakres wiedzy także z pedagogiki specjalnej. Istotne jest również zapoznanie się z przepisami prawa, bo dobre ich zrozumienie oraz wdrożenie w działania praktyczne da każdemu dziecku szansę na dostosowaną do jego potrzeb edukację, niezależnie od miejsca kształcenia.

Ten nowy model organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej pozwoli z pewnością na indywidualne, jeszcze bardziej wnikliwe, spojrzenia na każdego ucznia i odkrycie jego talentów, zainteresowań, a także trudności i problemów, z którymi sam nie potrafi sobie poradzić.

Nauczyciel, wychowawca ma być kimś, kto pomaga rozwijać się dziecku, kimś, kto troszczy się o realizację jego „dobra”, kimś, w kim dziecko ma oparcie i zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, akceptacji, zaufania czy zwykłej codziennej troski.

¹⁴ T. Lewowicki, *Teoria i praktyka edukacji nauczycielskiej – zmagania o model kształcenia i doksztalcania w okresie transformacji ustrojowej*, WSP Opole, 1994.

Bibliografia

- Cierzniewska R., Parzęcki R., *Doświadczenia i projekcja przyszłości w treściach pedagogicznego kształcenia*, Wydawnictwo Uczelniane AB, Bydgoszcz – Kraków 2000.
- Kwieciński Z., *Dynamika funkcjonowania szkoły*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1995.
- Kupisiewicz Cz., *Rzecz o kształceniu. Wybór rozpraw i artykułów*, WSP ZNP, Warszawa 1999.
- Lewowicki T., *Teoria i praktyka edukacji nauczycielskiej – zmagania o model kształcenia i dokształcania w okresie transformacji ustrojowej*, WSP, Opole 1994.
- Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004.
- Rozporządzenie MEN z dnia 17 XI 2010 r., w Dz.U. Nr 228, poz. 1487.
- Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży. Prawne ABC dyrektora przedszkola, szkoły i placówki*, Wydawnictwo MEN, Warszawa 2010.